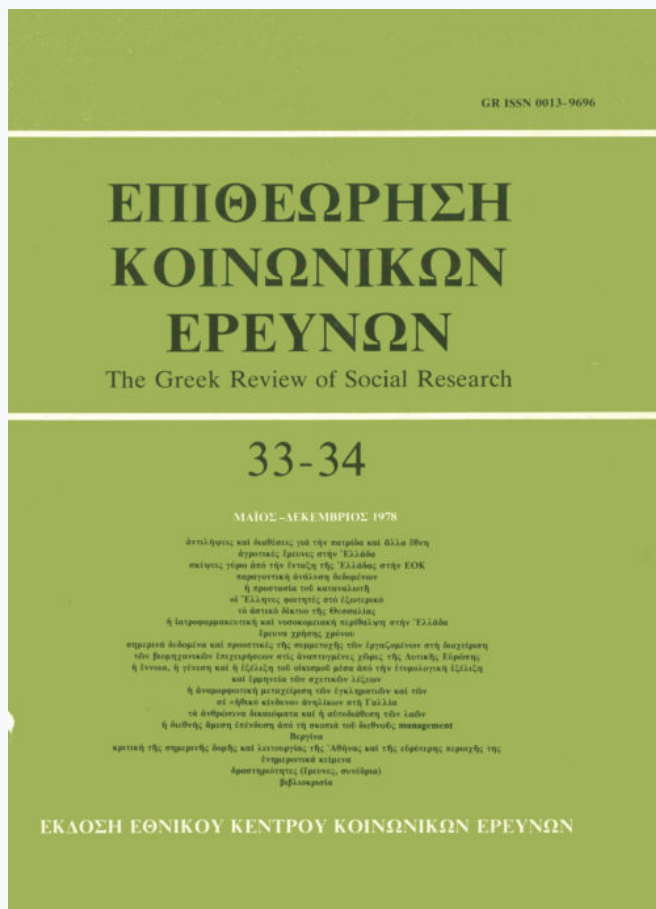

The Greek Review of Social Research

Vol 33 (1978)

33-34

Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου

Av. Τζανίμης

doi: [10.12681/grsr.329](https://doi.org/10.12681/grsr.329)

Copyright © 1978, Av. Τζανίμης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Τζανίμης Α. (1978). Αλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, Το πρόβλημα της τεκνογονίας και εγκύκλιος της εκκλησίας της Ελλάδος (1937). Συμβολή εις την ποιμαντικήν της τεκνογονίας εξ επόψεως ορθοδόξου. *The Greek Review of Social Research*, 33, 532-533. <https://doi.org/10.12681/grsr.329>

μιά κεντρική ιδέα, τὴν ιδέα τοῦ ἔθνους. Γιατί τὸ ἔθνος δὲν ἀντιπροσωπεύει μόνο κοινοὶτητα ἀξιών γιὰ τὴν οικονομική ὀργάνωση καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορά, ἀλλὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιπροσωπεύει τὴ συνισταμένη μιάς ιδεολογίας: τῆς ιδεολογίας ποῦ θεωρεῖ ὡς ὑπεράτο πολιτικό καὶ κοινωνικό ἰδεώδες τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνεξάρτητου ἔθνους-κράτους μὲσα στὰ πλαίσια τοῦ ὁποίου καὶ μόνο θεωρεῖται δυνατὴ ἡ οικονομική καὶ πολιτισμική ἀνάπτυξη (ἀπ' ὅπου καὶ ἡ ἐμφραση ποῦ δίνει στὴν αὐτόθνη λογοτεχνία καὶ τὴν τέχνη καὶ στὴν καταδικὴ τῶν ξένων ἐπιρροῶν καὶ ἐξαρτήσεων). Ἐν ὀνόματι τῆς ιδεολογίας τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔθνους σάν σύνολο κρατικών πιά θεσμών ἀξιώνται ἀπὸ τοὺς πολίτες νὰ δίνουν συνεχῆ δείγματα τῆς ἀφοσιώσεώς τους σ' αὐτὸ (πατριωτικὲς τελετουργίες), νὰ μεταδίδουν τίς ἀξίες τοῦ μέσου τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκογένειας καὶ νὰ θέωρα κινδύνου γιὰ τὴν ὑπόστασή του νὰ συσπάζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τους τὴ ζωή.⁴ Θὰ μπορούσε νὰ πει κανεὶς ὅτι τόσο πῶ ζωντανὸ εἶναι ἕνα ἔθνος ὅσο πῶ ἔντονα καὶ πλατεῖα ἀποδεκτὴ εἶναι ἡ ιδεολογία αὐτὴ ἀπὸ τὰ μέλη του. Συγχρόνως ὅμως δὲν μπορεῖ παρά νὰ συμφωνῆσει κανεὶς μὲ τὴν ἀξιολογία παρατήρησι τοῦ Γ. Δασκαλάκη, ὅτι σήμερα συνεχῶς πληθαίνουν τὰ παραδείγματα τῆς συμπεροῦσεως στὴν πράξιν τῶν δύο κατὰ παράδοσιν ἀντίθετων ιδεολογιῶν: τοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.⁵

Κατὰ ὀρισμένη ἄποψη, στὰ ἀφρικανικά κράτη συναντοῦμε τὴν τῶση νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἔνοιους «ἔθνος» καὶ «ἐθνική συνείδηση» ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἔμπειρία καὶ παράδοσιν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα τὰ δεδομένα τῶν κοινοτήτων αὐτῶν δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ περιεχόμενο τῶν ἔτσι ὀριζομένων ἐνοιῶν.⁶

Τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν μοιάζει νὰ συμπεριζέται ἡ συγγραφέας, ποῦ θεωρεῖ ὅτι τὸ Κογκό λειτουργεῖ σάν ἔθνος, παρά τὴ γλωσσική του ἀνομοιογένεια, τὴν ἐξαρτημένη οἰκονομία του καὶ τὴν πολιτισμική του ἐξάρτησι ἀπὸ τὴ Γαλλία (σ.σ. 68-81), λόγῳ κυρίως τῆς κοινῆς του ἱστορίας (σ.σ. 48-61), τῆς κοινῆς του οικονομικῆς ζωῆς (σ.σ. 61-65) καὶ τοῦ κοινού του πολιτισμοῦ (σ.σ. 65-67).

Ἐθνικὴ συνείδησι

Γιὰ νὰ ἀξιολογήσῃ τὴν ἐνασση τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως (ὄχι σὲ μιά μαθηματικὴ κλίμακα πῶν διαβαθμίσεων τῆς, ἀλλὰ γενικά στὸ ποσοτικό ἐπίπεδο) ἡ Μαρία Ἡλιού ἀκολουθεῖ βασικά δύο μεθόδους:

1. Τὴ μέθοδο τῆς ἀναλύσεως τοῦ περιεχομένου (content analysis) καὶ πῶ συγκεκριμένα: (α) τοῦ περιεχομένου

νῶν 49 ἔργων (ποιημάτων, διηγημάτων, μυθιστορημάτων καὶ θεατρικῶν ἔργων) 15 συγγραφέων ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴ νέα λογοτεχνία τοῦ Κογκό τῶν 25 τελευταίων χρόνων (σ.σ. 81-116) καὶ (β) τοῦ περιεχομένου τῶν σχολικών προγραμμάτων (μαθήματος ἱστορίας, γεωγραφίας, φιλολογίας, κτλ.) ἀκόμη καὶ τῶν τραγουδιῶν ποῦ διδάσκονται στοὺς μικροὺς Κογκολέζους μαθητῆς (σ.σ. 152-157, 189-210, 231-238).

2. Τὴ μέθοδο ἐρευνας διὰ τῆς συμπεριφορῆς ἐρωτηματολογίου ὑπὸ τοὺς μαθητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, δηλαδὴ τοὺς μέλλοντες διαμορφωτῆς τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως τῶν μελλοντικῶν γενεῶν τοῦ Κογκό, πάνω σὲ θέματα ποῦ θὰ προσδιόριζαν τὴ δικὴ τους στάση ἀπέναντι στὸ ἔθνος τοῦ Κογκό (σ.σ. 259-334).

Τρία στοιχεῖα ξεχώρισε ἡ συγγραφέας ἀπὸ τίς ἀπαντήσεις τῶν ἐρευνημένων της, ποῦ ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐμφοροῦνται ἀπὸ αἰσθήματα ἐθνικῆς συνείδησεως: (1) τὸ συναίσθημα τῆς συμμετοχῆς στὴν ἐθνικὴ δόξα, (2) τὴν ἐπιθυμία γιὰ συμβολὴ στὴν ἀνάπτυξη τῆς χώρας καὶ (3) τὴν ιδεολογικὴ καὶ πολιτικὴ ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τοῦ Κογκό (σ.σ. 319-327).

3. Κύριον συμπέρασμα: «τὰ λόγια εἶναι τὰ λόγια τοὺς ἀλλὰ τὸ τραγούδι εἶναι δικό μας»⁷

Μὲ ἀξιοζήλευτα ἰσοροπημένη σκέψιν, ποῦ οὐτε στιγμὴ δὲν παρσφύεται σὲ ἀκράτες θέσεις καὶ ἐρμηγνεῖς, δηλαδὴ μὲ κρίσιν, ἡ Μαρία Ἡλιού ζυγίζει τὴ *διφορούμενη* ἐπίδρασι τοῦ ρόλου τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος πάνω στὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους τῶν Κογκολέζων τῆς κοινωνίας τους σάν ἔθνος.

Ὅπως καταλήγει ἡ ἴδια: «Ὁ διφορούμενος ρόλος τῆς ἐκπαίδευσσεως στὸ Κογκό ποῦ ἐνισχύει ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀμφισβητεῖ τὴν πολιτισμικὴ ἐξάρτησι, ἀνανακλά μιά περίοδο μεταβάσεως στὴν ἱστορία αὐτοῦ τοῦ ἀναπτυσσόμενου ἔθνους». Ἡ ἐκπαίδευσσι, ἰδεολογικό εργαλεῖο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐξουσίας, διατηρεῖ παρά ταῦτα μιά σχετικὴ ἀυτονομία ποῦ τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐπηρεάζει τίς διαδικασίες ποῦ βρίσκονται στὸ στάδιο τῆς διαμορφώσεως τους. [Τὸ ἐκπαιδευτικό σύστημα] περιλαμβάνει δυνάμει ἀποτελέσματα ποῦ υπερβάλλουν τοὺς στόχους ποῦ τοῦ ἀποδίδονται [συνήθως]. Φέρνει ἔτσι μέσα του, ὅπως ἄλλοστε ἡ ἴδια ἡ κογκολέζικὴ κοινωνία, ἀλλὰ καὶ κάθε κοινωνία, [τίς δυνατότητες] γιὰ ποικίλες καὶ διαφορικῆς ἐξελίξεις στὸ μέλλον, ποῦ τοῦ ποῖα τελικά ἀπὸ αὐτὲς θὰ πραγματοποιηθεῖ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὴ συσχέτισιν τῶν ἐκινῆσι κοινωνικῶν δυνάμεων» (σελ. 344).

7. Θεόφιλος Obenga. Ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ συγγραφέα στὴ σελ. 220.

Μήπως κάτι ἀνάλογο δὲν θὰ μπορούσε νὰ παρατηρήσει κανεὶς καὶ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος στὸν τόπο μας, ὄχι πιά πάνω στὴν ἐξελίξιν τῆς ἐθνικῆς συνείδησεως, ἀλλὰ πάνω στὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνικῆς συνείδησεως τῶν νέων μας, τῆς συνειδητοποίησεως ἀπὸ μέρους τους τῆς ἀνάγκης γιὰ βελτίωσι καὶ γιὰ μεταρρυθμιστὴ τῶν ἐνδότερων δομῶν τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας; Γιατί ἐς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ὁ ρόλος τῶν ἐκπαιδευτικῶν συστημάτων δὲν εἶναι ποτὲ μονοσήμαντος, ἀλλὰ πάντοτε διφορούμενος καὶ ἀντιφατικός: ἐνισχύει βέβαια τὴ συντήρησι τῆς πολιτισμικῆς κληρονομίας ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἴδιας αὐτῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν κάθε νεώτερη γενιά.

ΙΩΑΝΝΑ ΛΑΜΠΙΡΗ-ΔΗΜΑΚΗ

Ἀλεξ. Μ. Σταυροπούλου, δρος Θεολογίας, *Τὸ πρόβλημα τῆς τεκτονίας καὶ ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (1937)*. Συμβολὴ εἰς τὴν Ποιμαντικὴν τῆς Τεκτονίας ἐξ ἐπισώσεως Ὁρθοδόξου, Ἀθήναι 1977, σελ. 180.

Ὁ δρ Σταυροπούλου μὲ τὴ μελέτη του ἔχει σκοπὸ νὰ παρουσιάσει στὸ ἑλληνικό κοινό μιά «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ Ἐγκύκλιος, ποῦ ἀναφέρεται σ' ἕνα καιρὸ κοινωνικό πρόβλημα τῆς τεκτονίας.

Στὴν εἰσαγωγή ὁ συγγραφέας κάνει λόγο γιὰ τὴν πρώτη δημοσίευσιν (Ὀκτ. 1937) τῆς Ἐγκυκλίου τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος «περὶ τῆς τεκτονίας» καὶ ἀναφέρεται στὶς ἐξ ἄδοκῆρου ἡ ἐπὶ μέρους ἀναδημοσιεύσεως τοῦ κειμένου τῆς.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης γίνεται λόγος γιὰ τίς πηγῆς τῆς Ἐγκυκλίου. Ζάν τέτοιες ἀναφέρονται τὰ σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τεκτονίας δημοσιεύματα τοῦ θρησκευτικοῦ περιοδικοῦ *Ζωή*, ποῦ ἐκδίδεται ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη θρησκευτικὴ ὀργάνωσι, καὶ ἡ ἐιδικὴ πραγματεία τοῦ τότε προϊστάμενου τῆς παραπάνω θρησκευτικῆς ὀργανώσεως (*Ζωή*) ἄρχιμ. Σεραφεὶμ Παπακόμης μὲ τίτλο: *Τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας* (α' ἔκδοσι 1933). Βέβαια, τὸ ζήτημα τῆς τεκτονίας δὲν εἶχε ἀπασχολήσει μόνο τὸν τύπο τῆς *Ζωῆς*, ἀλλὰ καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ὀργανωσέων καὶ συλλόγων, ὅπως π.χ. ἐκείνου τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ τῶν Ὁρθοδόξων Χριστιανικῶν Ἐνώσεων, τῶν ὁποίων προϊστατο ὁ π. Ἀγγελὸς Νησιώτης. Ὅσο γιὰ τὴν πραγματεία τοῦ ἀρχιμ. Σεραφεὶμ

4. Βλ. H. Kohn, *Nationalism: its Meaning and History* (Princeton, 1955).

5. Βλ. Γ. Δασκαλάκη, «Διεθνιστικοὶ Ἐθνομοί», *Βῆμα*, 11 Νοεμβρίου 1978.

6. R. Emerson, *From Empire to Nation* (Harvard University Press, 1960).

Παπακόστα, στην οποία εκφράζεται ή ανησυχία του για το ζήτημα της τεκνογονίας, μπορεί να αποτελέσει τη μόνη συγκροτημένη από απόψεως μεθόδου μελέτη επί του θέματος που προέρχεται από το χώρο της ελληνικής θρησκευτικής οργανώσεως, αλλά η επίδραση που έχει υποστεί από ξενογλωσσα κείμενα αναφερόμενα στο ίδιο θέμα είναι εμφανής. Αυτό ομολογείται έμμεσα και από τον δρα Σταυρόπουλο.

Στό δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εξονυχιστική και αξιολογική ανάλυση του περιεχομένου της 'Εγκυκλίου χωρίζοντάς το, πολύ ευστοχα, σε παραγράφους κατά ένότητες. 'Εδώ επισημαίνονται ιδιαίτερα από το συγγραφέα ελλείψεις, ανακρίβειες και παρερμηνείες που καταλογίζονται στους συντάκτες της 'Εγκυκλίου. Νομίζουμε ότι η αυστηρή επιστημονική μέθοδος με την οποία ερμηνεύει και κρίνει ο συγγραφέας μεμονωμένες προτάσεις και φράσεις της 'Εγκυκλίου σε σχέση με τις ελληνικές και ξενόγλωσσες πηγές της, είναι κάπως εξεζητημένη. Δυσκολευόμαστε να εκτιμήσουμε το μέγεθος της βοήθειας, που μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη της μελέτης ή διατύπωση της γνώμης του πάνω σ' αυτές.

Γιά την πληρέστερη ενημέρωση των αναγνωστών παραθέτει σ' ένα τρίτο κεφάλαιο τὰ παράλληλα χωρία της 'Εγκυκλίου και τὸν πηγὸν τῆς καὶ κυρίως τῆς πραγματείας τοῦ ἀρχμ. Σεραφείμ Παπακόστα. 'Ακολουθοῦν συμπέρασμα καὶ προοπτικές, ἡ μετάφραση τῆς 'Εγκυκλίου στὴν ἀγγλικὴ γλῶσσα καὶ ἡ 'Εγκύκλιος τῆς 'Ιεραρχίας τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος «Περὶ ἐκτρώσεων», ποὺ ἐξεδόθη τὸ ἔτος 1968.

'Η ἀπόφαση τοῦ 'Αλ. Σταυρόπουλου νὰ φέρει στὴ δημοσιότητα μιὰ «παλιὰ» ἐκκλησιαστικὴ 'Εγκύκλιο ἀκολουθώντας γι' αὐτὸ τὴν μεθόδου τῆς συγκριτικῆς ἀναλύσεως

καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐκθέσεως τῶν δεδομένων ἀπ' αὐτὴν, θὰ πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ δεόντως. 'Απὸ ὅ, τι γνωρίζουμε, ἀποτελεῖ ἴσως τὴν πρώτη μελέτη αὐτοῦ τοῦ εἶδους ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἐλάχιστες ἐξ ἄλλου ἐπισήμως ἐκκλησιαστικῆς 'Εγκυκλίου τὶς ἀναφερόμενες σὲ διάφορα κοινωνικὰ θέματα.

'Η σημασία τῆς ἐκκλησιαστικῆς 'Εγκυκλίου, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς πηγές ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενό της καὶ τὶς ἐλάχιστες καὶ ἀσημαντές ἐλλείψεις, ἀνακρίβειες καὶ παρερμηνείες ποὺ παρουσιάζει, εἶναι πολὺ μεγάλη, κι αὐτὸ γιὰ τὸ ζήτημα τῆς τεκνογονίας προβάλλει καὶ σήμερα δεξυτάτο ἀπειλώντας τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας.

Θὰ ἦταν λοιπὸν εὐχῆς ἔργο ἡ μελέτη τοῦ 'Αλ. Σταυρόπουλου νὰ ἀποτελέσει ἓνα νέο ἐρέθισμα γιὰ τὴν ἀνάληψη ἀπὸ τὴν 'Ιεραρχία τῆς 'Εκκλησίας τῆς 'Ελλάδος βοηθούμενη γι' αὐτὸ καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς οργανώσεις καὶ τοὺς 'Ελληνες διανοούμενους, μιὰς νέας σταυροφορίας γιὰ μιὰ ὀλοκληρωμένη καὶ ἀντικειμενικὴ διαφώτιση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ βασισμένη στὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης (ψυχολογία, ἠθικὴ, στατιστικὴ) καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς καὶ ὄχι στὰ μέτρα καὶ τὶς ἀρχὲς μιὰς συγκεκριμένης θρησκευτικῆς προσωπικότητας ἢ μιὰς συγκεκριμένης θρησκευτικῆς οργανώσεως. Τὸ πρόβλημα τῆς τεκνογονίας δὲν ἀφορᾷ σὲ ὀρισμένες μόνον κοινωνικῆς ὁμάδες στίς ὁποῖες θὰ μπορούσε νὰ ἔχει ἀπήχηση ἡ ἀρθρογραφία τοῦ τύπου μιὰς ὀρισμένης θρησκευτικῆς ὀργανώσεως, ἀλλὰ εἶναι ἓνα πρόβλημα ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία στὸ σύνολό της στὸ ὅποιο θὰ μπορούσε, καὶ σήμερα ἀκόμη, νὰ ἔχει ἀπήχηση μιὰ νέα ἐκκλησιαστικὴ 'Εγκύκλιος γιὰ τὸ φλέγον αὐτὸ κοινωνικὸ ζήτημα.

ΑΝ. ΤΖΑΝΙΜΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

*The Greek Review of Social
Research*

'Εκδότης: 'Εθνικὸ Κέντρο
Κοινωνικῶν 'Ερευνῶν (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, 'Αθήνα 122

'Ετος 9ο, Τεύχος 33-34
Β' καὶ Γ' τετράμηνο 1978

Φωτοστοιχειοθεσία:

ΑΘΗΝΑ ΑΕ

Εὐριπίδου 87

ἐπιμέλεια ἐκδόσεως

Τμήμα Δημοσιεύσεων

Διευθύνσεως 'Ενημερώσεως τοῦ

'Εθνικοῦ Κέντρου

Κοινωνικῶν 'Ερευνῶν

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρόμος ἐσωτερικοῦ (3 τευχῆ):

γιὰ ἰδιώτες Δρχ. 500.

γιὰ σπουδαστές Δρχ. 400.

γιὰ νομικὰ πρόσωπα, τράπεζες,
ὀργανισμοὺς Δρχ. 600

ἡ ἀναδημοσίευση τῆς ὕλης τοῦ
περιοδικοῦ ἐπιτρέπεται μόνον μὲ
ἄδεια τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως